

Безгромадянство в Україні

Юрист ГО «Десяте квітня», партнера UNHCR, спілкується з представницею ромської сім'ї у селі Корсунці Одеської обл. з метою надання правової допомоги. Фото: ГО «Десяте квітня»

Що таке безгромадянство?

“[особи без громадянства] це особи, які не вважаються громадянами за законами будь-якої країни.”

Конвенція 1954 року про статус осіб без громадянства

У світі налічується понад **10 мільйонів** осіб без громадянства¹. **Третина** з них – діти. Громадянство особи визначається відповідно до законів країни, де народилася ця особа чи її батьки. Особа також може втратити громадянство декількома способами: коли країна припиняє своє існування або приймає закони, які є дискримінаційними для певних груп. Осіб без громадянства часто **ізолюють** від суспільства та позбавляють базових прав людини, зокрема, права на реєстрацію народження, освіту, отримання медичних послуг, одруження, працевлаштування, і навіть на свідоцтво про смерть, коли вони помирають.

У 2014 р. стартувала **кампанія #IBelong** від UNHCR, метою якої є подолання проблеми безгромадянства до 2024 р. шляхом виконання Глобального плану з 10 пунктів. Дізнайтеся більше: www.unhcr.org/ibelong/

¹ За Довідником про безгромадянство у регіоні ОБСЄ: <https://www.osce.org/handbook/statelessness-in-the-OSCE-area?download=true>

UNHCR і безгромадянство в Україні

Починаючи з 1990-х рр. і до 2013 р. UNHCR відіграло **історичну роль** і виконало велику роботу з запобігання та зменшення безгромадянства в Україні. UNHCR допомагало особам, які раніше були депортовані, та членам їхніх сімей відмовитися від попереднього громадянства та отримати українське. Допомога надавалася переважно **етнічним кримським татарам**, які поверталися до Автономної Республіки Крим після примусового вислання до Центральної Азії (переважно до Узбекистану).

Завдяки прийнятим у 1997 р. поправкам до Закону України «Про громадянство України», за період з 1997 до 2001 рр. українське громадянство отримали близько 25000 раніше депортованих осіб без громадянства. Окрім того, за підтримки UNHCR та Верховного Комісара ОБСЄ у справах національних меншин, Узбекистан і Україна уклали домовленість, яка дозволила натуралізацію ще 90000 раніше депортованих осіб.²

82550
осіб в Україні
заявили про своє
безгромадянство за
результатами
всеукраїнського
опитування у 2001
р.
35000
людей є особами
без громадянства в
Україні згідно до
даних UNHCR.

У 2001 році, після інтенсивного лобювання з боку УВКБ і Ради Європи, новий Закон «Про громадянство України», ввів спрощену процедуру натуралізації, в результаті якої заявникам більше не доводилося відмовлятися від свого попереднього громадянства (ставати апатридом в процесі) до подачі заяви на отримання українського громадянства. Попередні вимоги щодо володіння українською мовою і п'ятирічного законного проживання також були скасовані для осіб, які мають зв'язки з Україною, включаючи раніше депортованих.

У 2013 році Україна приєдналася до Конвенції 1954 року про статус апатридів та Конвенції про скорочення безгромадянства 1961 року. На сьогоднішній день, незважаючи на приєднання до Конвенцій, Україна ще не встановила діючу процедуру визначення безгромадянства з метою виявлення і надання повного захисту особам без громадянства на своїй території.

Більшість осіб під загрозою безгромадянства, визначених партнерами Агентства ООН у справах біженців в Україні, складають:

Ромські меншини

Власники
радянських
паспортів

Діти,
народжені на
непідконт-
рольній уряди
території

Бездомні
особи

Особи, які
вийшли з
в'язниць

² «Домовленість між Україною та Республікою Узбекистан щодо співробітництва у вирішенні питань громадянства депортованих осіб та їхніх нащадків», яка діяла з жовтня по грудень 1999 р. і з листопада 2000 р. по грудень 2001 р.

Крім того, є ще ті, хто прибув в Україну після розпаду СРСР з території колишніх радянських республік, і не має громадянства через суперечливі закони про громадянство або прогалини у законодавстві щодо громадянства. Дослідження, проведене UNHCR у 2016 році, підтвердило, що ці категорії дійсно знаходяться у зоні підвищеного ризику безгромадянства.

Реєстрація народження

Конфлікт на сході України й анексія Автономної Республіки Крим призвели до збільшення кількості осіб під загрозою безгромадянства, особливо через те, що Уряд України не визнає свідоцтва про народження, видані на цих територіях. Водночас як в Україні передбачена судова процедура, за якою діти з непідконтрольних уряду територій (НПУТ) можуть отримувати свідоцтва про народження, вона є громіздкою та витратною. Жителям НПУТ доводиться подорожувати на підконтрольну уряду територію на декілька днів, щоб отримати таке свідоцтво, і це може бути обтяжливим, особливо для вразливих сімей. UNHCR активно добивається полегшення цієї процедури. У першій половині 2018 р. Україна зробила перші кроки до створення адміністративної процедури реєстрації народження дітей, які народжуються на НПУТ. У законі про недійсність усіх документів, виданих *де факто* владою на НПУТ, запроваджується виняток для документів, що підтверджують факт народження чи смерті особи, для випадків, які можна пов'язати з реєстрацією народження чи смерті в Україні. Наступним кроком влади має стати прийняття детальних положень про схему роботи даної адміністративної процедури. UNHCR у партнерстві з іншими агентствами ООН готове надати органам влади підтримку у визначенні поміркованих заходів зі зниження ризиків.

За результатами огляду судових рішень, приблизно

43%

дітей, які народилися на непідконтрольній уряду території Донецької та Луганської областей, отримали свідоцтва про народження, видані Урядом України

10%

дітей, народжених у Автономній Республіці Крим, отримали свідоцтва про народження, видані Урядом України

Досягнення

У 2017 р. UNHCR утворило партнерські відносини з НДО, здатними проводити інформаційні сесії та надавати правові послуги особам під загрозою безгромадянства у трьох областях України (Київській, Одеській і Закарпатській). За результатами дослідження, проведеного UNHCR у 2016 р. виявилось, що в цих областях є значна кількість осіб під загрозою

1192

особи без громадянства були ідентифіковані та отримали правову допомогу від партнерів UNHCR з червня 2017 р. по серпень 2018 р.

безгромадянства. Після цього UNHCR змогло вирішити проблему безгромадянства в декількох індивідуальних випадках.

Досягнення за останні 15 місяців:

96

осіб отримали **паспорти**
(86 з яких – паспорти України)

59

осіб отримали **українські свідоцтва про народження**

96

осіб отримали **дублікати** свідоцтв про народження на підставі втрати

Розбивка за областями

395

осіб без громадянства чи осіб під загрозою безгромадянства (25 із них – роми) у **місті Києві, Київській та Харківській областях** були ідентифіковані та отримали правову допомогу

412

ромів під загрозою безгромадянства у **Закарпатській обл.** були ідентифіковані та отримали правову допомогу

385

осіб без громадянства чи осіб під загрозою безгромадянства в **Одеській обл.** (треть із них - роми). ідентифіковані та отримали правову допомогу

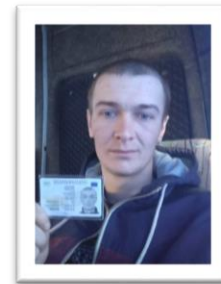
Розвиток потенціалу та адвокація

- У 2017 р. UNHCR організувало ознайомчу поїздку до Сербії для представників ключових державних партнерів (Міністерства юстиції, Міністерства соціальної політики, Міністерства внутрішніх справ і Державної міграційної служби) для вивчення передового досвіду оформлення документів ВПО та видачі свідоцтв про народження.
- Також у 2017 р. UNHCR сприяло керівництву ОБСЄ в Австрії в організації практичного семінару у Відні з обміну передовим досвідом попередження безгромадянства у державах-учасницях ОБСЄ.
- UNHCR також організувало для державних службовців дві ознайомчі поїздки до ромських поселень в Одеській та Закарпатській областях у 2017-2018 рр.
- Спільно з УВКПЛ та ЮНІСЕФ UNHCR виступило за створення адміністративної процедури реєстрації народжень, яка була би гнучкою і враховувала би обставини у сімей, які проживають на НПУТ, шляхом спрощення вимог до документів, надання реєстраційних послуг поблизу лінії розмежування та поширення інформації про цю процедуру.

Паралельно УВКБ ООН підтримує владу в розробці процедур визначення статусу осіб без громадянства та виступає за прийняття законодавчих поправок про процедуру визначення статусу безгромадянства відповідно до Конвенції ООН 1954 р. Проект закону України № 9123 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визнання особою без громадянства» був зареєстрований у Верховній Раді у вересні 2018 р. Ухвалення закону очікується

до кінця поточного року. UNHCR також активно виступає за прийняття інших поправок до законів з метою покращення захисту осіб, які подали заяви на отримання статусу особи без громадянства. Зокрема, мова йде про забезпечення для таких осіб можливості легального працевлаштування, а також безкоштовної невідкладної медичної допомоги під час процедури визначення статусу.

Знайомтеся, це Владислав. Нещодавно він отримав паспорт громадянина України. Незважаючи на те, що Владислав народився і прожив усе своє життя в Україні, і батьки його – українці, він роками не мав змоги подати заяву на отримання українського паспорту через відсутність реєстрації місця проживання. Цю проблему вдалося вирішити завдяки втручанням БФ «Право на захист», партнера UNHCR із правових питань.

Партнерська співпраця

УВКБ ООН працює спільно з Міністерством внутрішніх справ, ДМС, Комітетом Верховної Ради з питань прав людини, Уповноваженим Верховної Ради з прав людини, Координаційним центром надання правової допомоги та громадськістю у питаннях процедур визначення безгромадянства та подолання проблеми безгромадянства в Україні. УВКБ ООН спільно з партнерами ГО «Десяте квітня», НЕЕКА та БФ «Право на захист» працює над подоланням безгромадянства в Україні, надає допомогу особам під опікою УВКБ ООН, проводить заходи з адвокації та займається розробкою політики.

КОНТАКТИ

E-mail: ukrki@unhcr.org, тел.: +38 044 288-9710

ПОСИЛАННЯ

Сайт UNHCR в Україні: www.unhcr.org/ua - Twitter: www.twitter.com/UNHCRUkraine

Facebook: www.facebook.com/UNHCRKyiv - Flickr: www.flickr.com/photos/unhcr_ukraine

